

УДК 378.011.3-051:78]:379.8
https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.227645

ДМИТРО СОКОЛОВ

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті на основі аналізу теоретичної літератури схарактеризовано процесуальний компонент готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти. З'ясовано, що процесуальний компонент готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти відбиває систему професійних виконавських, художньо-творчих умінь та навичок, які необхідні студентам для здійснення ефективної професійної діяльності, а також здатністю до організації й здійснення у майбутній професійній діяльності культурно-освітньої роботи в культурно-освітньому середовищі закладу позашкільної освіти. Ця система містить такі уміння та навички: дидактико-методичні, організаційно-управлінські, музично-виконавські, дослідницько-проектувальні та інформаційно-просвітницькі.

Ключові слова: *готовність, процесуальний компонент, майбутній учитель, музичне мистецтво, культурно-освітнє середовище, культурно-освітня робота, позашкільна освіта*

Постановка проблеми. Для об'єктивного уявлення про ефективність системи підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти, відтворення валідної моделі формування готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до такого виду професійно-педагогічної діяльності постає необхідним завдання визначити структурні компоненти цієї готовності. Найважливішим індикатором якості підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти є високий рівень сформованості процесуального компонента готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти. Тож ми маємо визначити та обґрунтувати суть та зміст цього компонента.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва до діяльності у сфері навчання музики, зокрема, характеристики педагогічної діяльності вчителя музики висвітлювалися у працях таких науковців, як Н. Гузій, О. Єременко, А. Козир, Л. Куненко, Г. Ніколаї, О. Олексюк, Г. Падалка, Є. Проворова, О. Рудницька, І. Сташевська, В. Черкасов, В. Шульгіна, Цзян Лібінь та ін.). Проблемі вдосконалення підготовки майбутніх педагогів у галузях музичного мистецтва, вокально-виконавської майстерності, вокально-педагогічної діяльності, а також теоретико-методологічні основи музичної освіти у вищій школі присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні науковці К. Завалко, О.Єременко, А.Козир, М. Колос, В. Лабунець, Л. Масол, А. Менабені, Н. Овчаренко, Г. Падалка, Е. Панаіотіді, Е. Полякова, В. Федоришин, В. Черкасов та інші. Ґрунтовне вивчення наукового доробку свідчить, що проблема підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до культурно-освітньої діяльності в закладах позашкільної освіти системно не розглядалася у педагогічних дослідженнях. Зокрема, потребує детального вивчення поняття готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти у контексті визначення його компонентно-структурного складу.

Мета статті – схарактеризувати процесуальний компонент готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти.

Основний виклад матеріалу. Нинішні студенти закладів вищої освіти, які навчаються за освітніми програмами галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво), спеціалізації 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) за першим (бакалаврським) рівнем, а також спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) спеціалізації (Інструментальна підготовка, Диригентсько-хорова підготовка, Вокальна підготовка, Інклюзивна освіта) за другим (магістерським) рівнем – це майбутні вчителі музичного мистецтва, завтрашні фахівці, які будуть здійснювати професійно-педагогічну діяльність в умовах нової української школи, а також у закладах позашкільної освіти. Не викликає сумніву той факт, що для успішного вирішення професійних завдань і обов'язків випускник цих освітніх програм має володіти здатністю якісно здійснювати культурно-освітню роботу.

На підставі аналізу вище згаданих освітніх програм та наукового доробку учених (Г.Ніколаї, Н. Овчаренко, О. Олексюк, Г. Падалка, Є. Проворова, Л. Пашкіна, М. Ткаченко, В. Черкасов та ін.), доходимо висновку, що процесуальний компонент готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти відбиває систему професійних виконавських, художньо-творчих умінь та навичок, які необхідні студентам для здійснення ефективної професійної діяльності, а також здатністю до організації й здійснення у майбутній професійній діяльності культурно-освітньої роботи в культурно-освітньому середовищі закладу позашкільної освіти.

Розкриваючи суть процесуального компонента, звертаємо увагу на дослідження таких науковців, як М. Ткаченко та В. Черкасов, які стверджують, що: *професійні виконавські вміння та навички* майбутніх вчителів музичного мистецтва – це досконала виконавська техніка диригування, сольного співу, хорового співу, гри на музичному

інструменті; вільне читання нот та партитур; уміння виконавської майстерності – художня інтерпретація музичних творів, імпровізація, аранжування, транспонування, гармонізація, культура гри в ансамблі, оркестрі, співу в хорі та ансамблі; ескізне засвоєння музичного матеріалу; уміння настроювати власний інструмент; уміння виступати в якості акомпаніатора. Водночас вони визначають і широкий спектр *художньо-творчих умінь та навичок*, серед яких: створення художньо-виконавської інтерпретації музичного твору; володіння навичками самостійної роботи над музичним твором; акомпанування та підбір по слуху; внутрішнє інтонування партитури; цілеспрямований аналіз музичного твору; володіння виконавськими стилями; навички орієнтації у загальній музичній звучності (чути окремі хорові, оркестрові партії, аналізувати якість звучання в цілому); навички визначення на слух; спів модуляцій; спів під власний акомпанемент, інструментальне виконання музичного твору з елементами диригування; спрощення складної фактури або супроводу музичного твору; керувати виконанням музичних творів учасниками музичних колективів; уміння виконувати музичні твори у широкій аудиторії, виконуючи функції вчителя музики-просвітника; володіти навичками сценічно виконавського втілення музичного твору (Ткаченко, 2016; Черкасов, 2014).

По суті, ці категорії, на нашу думку, стосуються саме процесуального компонента готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти, тобто виокремлюють такі важливі уміння і навички організувати процес навчання своїх вихованців музичному мистецтву, будувати процес культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти.

Дослідниця Є. Проворова у своїх роботах наголошує на важливості умінь здійснювати музично-методичну діяльність, ознаками якої, на її думку, є:

1) *наявність стратегії, тактики та технологічності* (методична діяльність має бути підпорядкованою стратегічним освітнім цілям викладання музики в освітньому закладі; учитель музики прагне, здатний і має досвід виконання професійних обов'язків на високому рівні якості у відповідності до власних цінностей і цілей);

2) *Наявність тактики* (адекватність дій і позиції учителя наміченій стратегії; характеризує обґрунтованість методичних організаційних рішень);

3) *Наявність технологічності* (чітке уявлення мети навчання; уміння усвідомлено вибудувати логічну послідовність кроків на шляху до мети і етапів розв'язання конкретних професійно-педагогічних завдань; володіння логікою розвитку (формування) бажаних якостей, характеристик, властивостей вчителя музики, його уподобань і ставлень тощо (Проворова, 2007).

Аналіз праць Г. Падалки, Г. Ніколаї, Л. Пашкіної дає підстави вважати, що про готовність майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти можуть свідчити такі уміння: *аналітичні* (уміння аналізувати власну діяльність та діяльність своїх вихованців); *проектувальні* (пов'язані з перспективним плануванням і розробкою змісту освіти, управлінням навчальною діяльністю); *конструктивні*, які передбачають уміння здійснювати дії щодо планування майбутнього заняття; *нормативні*, що передбачають уміння визначення і розробки дидактичного забезпечення і сприяють дотриманню освітніх стандартів, вимог навчальних програм, умов здійснення цілісного педагогічного процесу в конкретному освітньому закладі; *дослідницькі* (уміння досліджувати процес навчання мистецтву музики своїх вихованців та культурно-освітнє середовище закладу освіти); *організаційні* (уміння створювати у класі відповідну художньо творчу атмосферу, забезпечувати розвиток у вихованців усвідомленої потреби, здатності до музичного мислення, до рефлексивної діяльності, розширення асоціативних уявлень і творчої фантазії) (Ніколаї, 2007; Падалка, 2008; Падалка, 2010).

Водночас, дослідниця Л. Пашкіна наголошує на важливості таких умінь, як *інформаційні* (інформування вихованців, уміння налагодити роботу з різними джерелами інформації); *комунікативні* (уміння ведення діалогу, полілогу, спілкування у процесі навчання музичного мистецтва своїх вихованців); *організаційні* (мотивування до навчання музики, організація процесу опанування мистецтвом музики); *контрольно-оцінювальні* (уміння здійснювати контроль, оцінювання, коригування) (Пашкіна, 1987).

Безумовно, варто погодитися з науковцями (Н. Овчаренко, О. Олексюк, Є. Проворова), що у контексті нашого дослідження важливим складником є нормативність поведінки, що означає готовність до дії. Це дослідники називають конативним (або поведінковим) компонентом готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до професійної діяльності, а отже, ми переконані, є важливим складником готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти. Позиція дослідників щодо змісту такого складника полягає у тому, що вони до нього відносять рухи, операції, переміщення тощо, здатність до втілення художньо-образного змісту вокальних творів, уміння здійснювати педагогічну та музично-виконавську імпровізацію, уміння оцінювати свій фаховий рівень, планувати, організувати і контролювати свої дії, планувати результат, визначати шляхи його досягнення й аналізувати ефективність проведених дій (Овчаренко, 2014; Олексюк, 2006; Проворова, 2017).

Розкриваючи ґрунтовніше зміст визначеного компонента, учені наголошують на важливості таких умінь у вчителів музичного мистецтва: а) уміння обирати оптимальний варіант навчання учнів у визначених умовах, спираючись на основні положення дидактики, вікової та педагогічної психології; б) уміння у необхідний момент замінити один прийом іншим; в) виділити основні дидактичні одиниці (поняття, закони, уміння, навички), володіння методикою їх формування; г) формувати й розвивати в учнів інтерес до музики; г) уміння організувати на рівні сучасних дидактичних, психолого-педагогічних і технічних вимог усі форми навчально-виховної діяльності учнів; д) уміння практично здійснювати виховання та розвиток вихованців у процесі навчання музики; е) готувати їх до громадсько-корисної праці та свідомого вибору професії; є) використовувати інформаційно-комунікаційні технології у музично-педагогічній діяльності; ж) здійснювати керівництво культурно-освітньою роботою з музики (Проворова, 2017).

Аналізуючи освітні програми підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва у вітчизняних закладах вищої освіти, доходимо висновку, що загальні, спеціальні (фахові) компетентності та програмні результати навчання акцентують увагу на таких необхідних уміннях випускників, які свідчитимуть про їхню готовність до професійно-педагогічної діяльності: *управлінські* (уміння здійснювати управлінську діяльність в освітньому закладі); *музично-*

виконавські (уміння і здатність особистості до усвідомлення музики як явища суспільного життя, засвоєння основних її закономірностей, стилів і жанрів до оволодіння засобами втілення художніх образів у виконавстві); *методичні* (уміння провадити педагогічну діяльність); *дослідницькі* (уміння здійснювати дослідницьку діяльність і роботи, володіння методологією наукової мистецької галузі).

Висловлюючи власну позицію, сформулюємо складники *процесуального компонента готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти*, які містять такі уміння та навички:

дидактико-методичні – уміння застосовувати основні дидактичні принципи, адаптувати дидактичний інструментарій (форми, методи, засоби навчання музики) до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти та розробки власних методик; уміння організувати на рівні сучасних дидактичних, психолого-педагогічних і технічних вимог усі форми культурно-освітньої роботи й навчально-виховної діяльності учнів в закладах позашкільної освіти;

організаційно-управлінські – уміння здійснювати організаційно-управлінську діяльність під час культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти; уміння й навички керування виконанням музичних творів учасниками музичних колективів;

музично-виконавські – уміння виконувати музичні твори у широкій аудиторії, уміння втілювати художні образи у виконавстві, навички сценічно виконавського втілення музичного твору; уміння виконувати функції вчителя музики-просвітника; уміння здійснювати педагогічну та музично-виконавську імпровізацію в умовах культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти;

дослідницько-проектувальні (уміння досліджувати процес навчання мистецтву музики своїх вихованців в умовах культурно-освітньої роботи та культурно-освітнє середовище закладу позашкільної освіти, уміння перспективно планувати і проектувати зміст культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти);

інформаційно-просвітницькі (уміння виконувати функції вчителя музики-просвітника; уміння й навички використовувати інформаційно-комунікаційні технології у музично-педагогічній діяльності та культурно-освітній роботі в закладах позашкільної освіти).

Узагальнюючи, складники процесуального компоненту готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти представимо на рисунку 1:

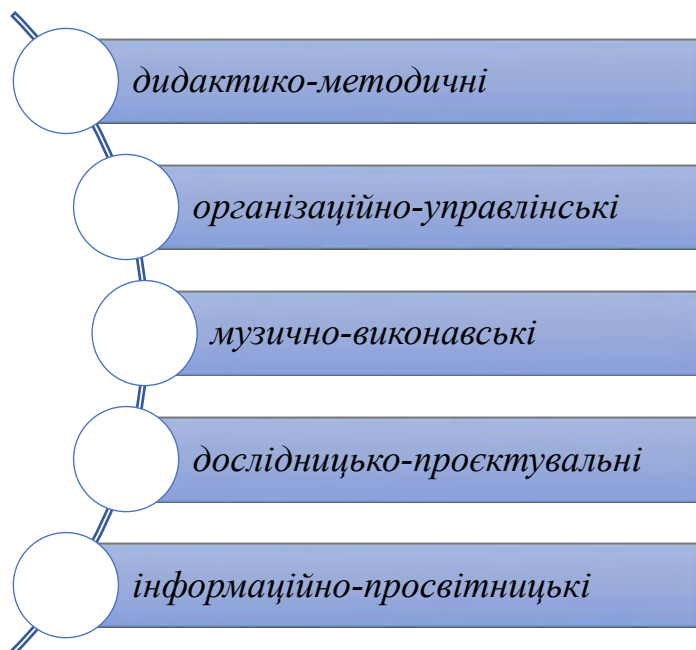

Рис. 1. Процесуальний компонент готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти

Висновки. Підсумовуючи вище викладене, зазначимо, що *процесуальний компонент готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти* відбиває систему професійних виконавських, художньо-творчих умінь та навичок, які необхідні студентам для здійснення ефективної професійної діяльності, а також здатністю до організації й здійснення у майбутній професійній діяльності культурно-освітньої роботи в культурно-освітньому середовищі закладу позашкільної освіти. Ця система містить такі уміння та навички, які свідчитимуть про готовність студентів до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти: дидактико-методичні, організаційно-управлінські, музично-виконавські, дослідницько-проектувальні та інформаційно-просвітницькі.

У перспективі наших подальших досліджень є пошук ефективних педагогічних умів формування готовності майбутніх вчителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти.

Список використаних джерел

- Ніколаї, Г. Ю. (2007). *Музично-педагогічна освіта в Польщі: історія та сучасність*: монографія. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка.
- Овчаренко, Н. А. (2014). *Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності: теорія та методологія*: монографія. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов.
- Олексюк, О. М. (2006). *Музична педагогіка*: навч. посіб. Київ.
- Падалка, Г. М. (2008). *Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін)*. Київ: Освіта України.
- Пашкіна, Л. Я. (1987). *Совершенствование профессиональной подготовки студентов музыкально-педагогического факультета в процессе освоения музыки для детей*. (Автореф. дис. канд. наук). Москва.
- Проворова, С. М. (2007). Комунікативна компетентність майбутнього вчителя музики. В кн. *Професійно-художня освіта України*: зб. наук. праць (Вип. 4, с. 118-124). Київ; Черкаси: Черкаський ЦНТЕІ.
- Проворова, С. М. (2017). *Методична підготовка майбутнього вчителя музики на засадах прагматологічного підходу: теорія і практика*: монографія. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка.
- Ткаченко, М. О. (2016). Специфіка та зміст фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. В кн. *Пріоритетні наукові напрямки педагогіки і психології: від теорії до практики*: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 46-49). Харків.
- Черкасов, В. Ф. (2014). *Теорія і методика музичної освіти*: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан.

References

- Cherkasov, V. F. (2014). *Teoriia i metodyka muzychnoi osvity [Theory and methods of music education]*: navchalnyi posibnyk. Ternopil: Navchalna knyha-Bohdan [in Ukrainian].
- Nikolai, H. Yu. (2007). *Muzychno-pedahohichna osvita v Polshchi: istoriia ta suchasnist [Music and pedagogical education in Poland: history and modernity]*: monohrafiia. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian].
- Oleksiuk, O. M. (2006). *Muzychna pedahohika [Music pedagogy]*: navch. posib. Kyiv [in Ukrainian].
- Ovcharenko, N. A. (2014). *Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva do vokalno-pedahohichnoi diialnosti: teoriia ta metodolohiia [Professional training of future music teachers for vocal and pedagogical activities: theory and methodology]*: monohrafiia. Kryvyi Rih: Vyd. R. A. Kozlov [in Ukrainian].
- Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin) [Art pedagogy (Theory and methods of teaching art disciplines)]*. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
- Pashkina, L. Ia. (1987). *Sovershenstvovanie professionalnoi podgotovki studentov muzykalno-pedahogicheskogo fakulteta v protsesse osvoeniia muzyki dlia detei [Improving the professional training of students of the music and pedagogical faculty in the process of mastering music for children]*. (Extended abstract of PhD diss.). Moskva [in Russian].
- Provorova, Ye. M. (2007). *Komunikatyvna kompetentnist maibutnoho vchytelia muzyky [Communicative competence of the future music teacher]*. In *Profesiino-khudozhnia osvita Ukrainy [Vocational and artistic education of Ukraine]*: zb. nauk. prats (Is. 4, pp. 118-124). Kyiv; Cherkasy: Cherkaskyi TsNTEI [in Ukrainian].
- Provorova, Ye. M. (2017). *Metodychna pidhotovka maibutnoho vchytelia muzyky na zasadakh pragseolohichnoho pidkhodu: teoriia i praktyka [Methodical preparation of the future music teacher on the basis of the praxeological approach: theory and practice]*: monohrafiia. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A.S.Makarenka [in Ukrainian].
- Tkachenko, M. O. (2016). *Spetsyfika ta zmist fakhovoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [Specifics and content of professional training of future teachers of music art]*. In *Priorytetni naukovy napriamky pedahohiky i psykholohii: vid teorii do praktyky [Priority scientific directions of pedagogy and psychology: from theory to practice]* : zb. tez Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 46-49). Kharkiv [in Ukrainian].

SOKOLOV D.

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical University, Ukraine

PROCEDURAL COMPONENT OF READINESS OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART FOR CULTURAL AND EDUCATIONAL WORK IN EXTRACURRICULAR INSTITUTIONS

The article, based on the analysis of theoretical literature, characterizes the procedural component of the readiness of future music teachers for cultural and educational work in out-of-school education institutions. It was found that the procedural component of the readiness of future music teachers for cultural and educational work in out-of-school education reflects the system of professional performing, artistic and creative skills that students need to carry out effective professional activities, as well as the ability to organize and implement future professional activity of cultural and educational work in the cultural and educational environment of the out-of-school education institution.

This system contains the following skills and abilities: didactic-methodical, organizational-managerial, musical-performing, research-design and information-educational.

Key words: readiness, procedural component, future teacher, musical art, cultural and educational environment, cultural and educational work, extracurricular education

Стаття надійшла до редакції 28.09.2020 р.